

Ett presidentmords politiska ekonomi

Mats Lundahl¹

Den 7 juli 2021, klockan 1 på morgonen, torterades Haitis president, Jovenel Moïse, brutalt och sköts till döds med tolv skott i sin bostad. Vilka är de strukturer i det haitiska samhället som möjliggör ett presidentmord? De bildar ett mönster där ekonomiska och politiska faktorer samverkar, ett orsaksmönster, som vi i det följande ska försöka klarlägga. Det som skedde var knappast en tillfällighet.

Vad hände?²

Det händelseförlopp som utspelades i samband med mordet var både rörigt och motsägelsefullt. Enligt de första uppgifterna skulle 28 personer ha varit inblandade i mordet: 26 colombianska ex-soldater och två haitisk-amerikanska tolkar. I början av augusti 2021 uppgavs att 44 personer hade arresterats. Colombianerna hade kommit till Haiti via Dominikanska Republiken. Det är tydligt att majoriteten av dem inte hade någon aning om vad de rekryterats för. En del hävdade att de fått order att beskydda presidenten, några att de skulle arresteras, inte döda honom. Andra hade fått veta att de skulle skydda högt uppsatta personer i Dominikanska Republiken.

Men var det verkligen colombianerna som dödade Moïse? Var det möjligen så att presidenten redan var död när colombianerna kom till platsen? Var fanns hans säkerhetsvakter när mordet begicks? Presidentbostaden borde vara den bäst bevakade platsen i Haiti. Varför blev ingen säkerhetsvakt sårad? Var det möjligen vakterna som sköt Moïse? Varför blev så många gripna relativt snabbt efter mordet? Om nu detta var planlagt och colombianerna var införstådda

¹ Tack till Yves Bourdet och Lars Hultkrantz för konstruktiva kommentarer.

² Informationen om det faktiska händelseförloppet och alla turerna runt mordutredningen har hämtats från den internationella och haitiska pressen. Den bästa sammanfattningen fram till slutet av februari 2022, när detta skrivs, återfinns i de olika artiklarna refererade till på [HaïtiLibre](https://www.haitilibre.com/en/news) (2022). Denna hemsida – <https://www.haitilibre.com/en/news> – uppdateras kontinuerligt.

Mats Lundahl är professor emeritus i utvecklingsekonomi vid Handelshögskolan i Stockholm. Han har publicerat 10 böcker och mer än 120 artiklar om Haiti.
E-post: mats.lundahl@hhs.se

med vad de skulle göra, varför hade de ingen flyktplan som gjorde att de kunde sätta sig i säkerhet?

Bakgrunden: en man med många fiender

Det är uppenbart att mordet på Jovenel Moïse var ett beställningsmord, men vem beställde det? Moïse var en man med många fiender. Han var inte populär bland de vanliga människorna. Valdeltagandet när han blev president uppgick endast till 18 procent av de registrerade väljarna och han hade mindre än 9 procent av alla röstberättigade bakom sig. Moïse saknade med andra ord politisk legitimitet.

Det fanns flera anledningar till Moïse impopularitet. En var säkerhets-situationen som gradvis försämrades i takt med att gangstergängen, som vi ska komma tillbaka till, fick allt friare händer att terrorisera befolkningen. De hade varit någorlunda under kontroll så länge som FN:s militär- och polisstyrka var på plats, men efter 2017, när denna styrka drogs tillbaka, ökade utrymmet omedelbart för dem. De kunde ostört styra och ställa, framför allt i de stora slumområdena i Port-au-Prince.

En annan anledning till impopulariteten var att Moïse 2018 annonserade att de subventionerade bensinpriserna skulle höjas med 51 procent. IMF hade lovat att hjälpa Haiti med ett reformprogram, med 96 miljoner dollar i låne- och gåvobistånd, men som villkor bland annat satt att regeringen måste sluta subventionera bensinpriserna och i stället investera i infrastruktur, utbildning, hälsovård och social service. Beskedet ledde omedelbart till upplopp och protester under både 2018 och 2019. Moïse fick låta subventionerna vara kvar.

En tredje anledning till Moïse impopularitet var det s k PetroCaribeprogrammet. Via detta levererade Venezuela olja till ett antal länder i Karibien. Runt 60 procent betalades omedelbart och resten på 25 år inklusive en ränta på en procent per år. Avtalet gav möjlighet för den haitiska regeringen att sälja vidare till marknadspris och använda mellanskillnaden till utvecklingsprojekt. Som tre senatsutredningar skulle visa, försvann emellertid 2 miljarder av 4 2008–16. En av dem som drog nytta av programmet var Jovenel Moïse, redan innan han tillträdde som president. Han var bananodlare, men fick av någon outgrundlig anledning 2014 ett kontrakt på ett vägbygge. Mycket litet gjordes och Moïse framstod som korrupt.

Den politiska oppositionen gjorde allt för att motarbeta Moïse. Presidentvalet i oktober 2015 annullerades och fick göras om i november 2016, så Moïse tillträdde inte förrän 7 februari 2017 i stället för 2016. Detta blev upptakten till en utdragen konflikt där oppositionen krävde att presidenten skulle avgå 2021 medan Moïse hävdade att hans mandat inte gick ut förrän 2022. Läget förbättrades inte av att presidenten försökte ändra konstitutionen. En president kan väljas för två perioder, men inte två på varandra följande. Moïse utlyste ett

referendum för att ändra på detta. Samtidigt ville han avskaffa senaten, ersätta premiärministern med en vicepresident (dvs införa rent presidentstyre) och införa allmän värnplikt, vilket av oppositionen tolkades som att Moïse ville stärka sin makt. Folkomröstningen har dock hittills inte kunnat hållas. Moïse gick också till direkt angrepp mot oppositionen. Den 7 februari 2021, dagen efter att Högsta domstolen deklarerat att hans presidentperiod var slut, arresterades 23 personer, efter ett påstått kupp försök, bland annat en domare i just Högsta domstolen. Han och två kollegor avsattes. Enligt Moïse ville ”en liten grupp oligarker” ta över landet.

Jovenel Moïse var också illa sedd av näringslivet. Framför allt två personer har pekats ut som fiender till presidenten. En är Reginald Boulos, som bland annat har varit ordförande för den haitiska handelskammaren. Boulos stödde Moïse 2016, men två år senare bildade han ett eget parti och gick i opposition. En annan affärsman som har haft en akut konflikt med Moïse är Dimitri Vorbe, från elbolaget Sogener, som levererar till det statliga *Électricité d’Haïti*. Företaget anklagades 2019 för att ha överfakturerat och dess anläggning konfiskerades, vilket ledde till att tre företagorganisationer hävdade att Moïse använde domstolarna för politiska syften.

Legalt och administrativt kaos

Den första tiden efter mordet karakteriserades av kaos. Enligt konstitutionen ska i händelse av att presidenten dör, från och med det fjärde året av hans mandat, ministerrådet sammanträda inom 60 dagar och välja en ny provisorisk president. Vad som i stället hände var att den tillförordnade premiärministern Claude Joseph tillkännagav att han hade tagit över. Samtidigt utnämnde åtta senatorer, vars mandat ännu inte hade gått ut, senatens president, Joseph Lambert, till ny interimspresident. Såväl Joseph som USA vägrade att erkänna honom och han kunde inte sväras in. Haiti har fortfarande ingen president.

Vem som var premiärminister var också oklart. Två dagar före sin död avsatte Moïse Joseph och utnämnde i stället Ariel Henry. Joseph motsatte sig utnämningen, tills han trädde tillbaka, den 20 juli. Haiti har heller inte något parlament. Det har förfallit lite i taget. En tredjedel av senatens 30 medlemmar väljs vartannat år, för sex år. Deputeradekammarens 119 medlemmar väljs alla samtidigt för fem år. När Moïse mördades återstod bara 10 senatorer och inga deputerade. Från januari 2020 hade han regerat genom dekret.

Inte heller säkerhetsapparaten fungerade. Haiti har runt 16 000 poliser för en befolkning av 11,6 miljoner. Arméns numerär uppgår bara till några hundra. Såväl polisen som militären är genomkorrupt. Slutsatsen är entydig. Efter presidentmordet saknade Haiti en trovärdig politisk och administrativ ledning.

Jakten på mördarna

Spåren efter mördarna pekade i alla möjliga mer eller mindre osannolika riktningar. Varför hade Moïse säkerhetschef åkt upprepade gånger till Colombia? Varför blev två ex-senatorer kallade till domstolsförhör? Hade verkligen mordet finansierats av ett obskyrt säkerhetsföretag i Florida, lett av en venezolan? Eller var det så att det i sin tur hade finansierats av ett lika obskyrt bostadsfinansieringsföretag, också registrerat i Florida, lett av en ecuadorian? Varför blev en haitisk "läkare" som är totalt okänd både i Haiti och utomlands arresterad i Florida för att "ha velat bli president"? Varför utfärdades en arresteringsorder på en före detta senator, en korrupt före detta anställd på justitieministeriets antikorrupsionsavdelning och en dubiös haitisk affärsman i Florida som avtjänats straff för kokainaffärer? Varför arresterades en haitisk affärsman i Turkiet och en tidigare colombiansk arméofficer? Är det i själva verket premiärminister Ariel Henry som ligger bakom mordet? Han lär ha fått flera samtal precis efter dådet från en av de huvudmisstänkta. Var det så att mordet begicks för att dölja en omfattande narkotikahärva som implicerade såväl toppolitiker som medlemmar av Haitis ekonomiska elit?

När man summerar läget nästan ett år efter presidentmordet kan man konstatera att det inte fanns några som helst klara indikationer på vem som kan ha legat bakom. De som påstods ha finansierat mordet hade knappast de resurser som krävdes. Och varför begicks mordet? Var det ett misstag? Var tanken egentligen att arrestera presidenten och att något gick snett? Den grundläggande frågan om vem som beställde och organiserade mordet på Jovenel Moïse är fortfarande obesvarad.

Mordutredningen har avsevärt försvårats av en snabb omsättning på såväl legal som politisk personal. Fyra undersökningsdomare som har lett utredningen har antingen avsatts eller hoppat av och justitieministern har tvingats bort. Haitis polischef har avgått.

Ingen mordutredare har lyckats åstadkomma något. Den berättigade frågan har ställts om det verkligen på politiskt håll finns någon vilja att klara upp fallet.

Gangstergängen

En faktor saknas innan bilden av Haiti är komplett. Landet har mellan 100 och 200 gangstergäng som härjar mer eller mindre ostört. Det är ingen hemlighet att den haitiska polisen inte gör något för att stoppa deras framfart. Det är snarare så att många poliser går gängens ärenden. Gängen är också i maskopi med politiker, och affärsmän betalar dem för att få vara i fred. Många i båda kategorierna använder dem för sina egna syften.

Gängen har slagits om kontrollen över slumområdena i huvudstaden, men de finns över hela landet. De tvekar inte att ge sig på lokalbefolkningen och har anställt massakrer med många döda, bränt bostäder, butiker och bilar. I

början av juli 2021 rapporterades att 18 000 människor i huvudstaden ha fått lämna sina hem på grund av gängstrider. Gängen livnär sig på vapensmuggling, transittrafik av narkotika – kokain från Colombia och marijuana från Jamaica – människohandel, stöld av bistånd till de fattiga, kidnappningar i utpressnings-syfte, carjacking, rån, och utpressning såväl av välbärgade affärsmän som av sluminvånarna. De kontrollerar kanske 50–60 procent av landet och 40–60 procent av Port-au-Prince. Deras numerär, 20 000–30 000, är långt överlägsen polisens. De är bättre beväpnade och bättre organiserade än både polisen och militären. Polisen är i sin tur uruselt motiverad, har demonstrerat våldsamt för bättre arbetsvillkor, har utkämpat eldstrider med militären och är ofta i maskopi med gängen.

Gängens starkaste man är Jimmy ”Barbecue” Chérizier, en före detta polis skyldig till flera slakter på oskyldiga civila i slumområdena. Han fick sparken efter en massaker i La Saline med åtminstone 71 döda 2018. Gängen har slagits med varandra över kontrollen om slumområdena. Under 2020 lyckade dock Barbecue slå samman nio olika gäng i paraplyorganisationen *G9 an fanmi e alye*, en gruppering som har upprättat goda relationer med 11 andra gäng, vilket inte alls bådär gott. Chérizier lär ha haft goda relationer med Jovenel Moïse och hans regering. När dåvarande justitieministern Lucmane Délile i mars 2020 lovade att gå efter gängen gav Moïse honom sparken. Chérizier har uppmanat haitierna att resa sig mot regeringen, oppositionen och affärsmännen och i juni 2021 lät han sitt gäng öppet marschera genom slumdistriktet La Saline med synliga vapen. Han har vid flera tillfällen krävt att Ariel Henry ska avgå.

Under 2020 rapporterades 796 kidnappningar, 2021 minst 950. Hur stort mörkertalet är vet ingen. Den grävsta kidnappningen 2021 ägde rum 16 oktober då en grupp med 17 amerikanska och kanadensiska missionärer fördes bort. I gruppen ingick fem barn, det yngsta bara åtta månader gammalt. Gänget begärde en miljon dollar per person för att inte döda gisslan. Gruppen hölls fången dryga två månader innan den blev fri, troligen efter att en okänd lösensumma erlagts.

En havererad stat

Under den tid som har gått sedan presidentmordet har gängen med all önskvärd tydlighet visat vem det är som styr. Haiti har degenererat till en havererad stat där regeringen inte har kontroll över landets territorium, eller kanske till och med till ett land där staten håller på att helt implodera. Att så är fallet har manifesterats vid flera tillfällen. Den 14 augusti 2021 drabbades den haitiska sydhavsvön av en jordbävning. Över 2 200 människor dog, 12 200 skadades och 650 000 var i behov av akut hjälp. Den 17 drog den tropiska stormen Grace in över samma område. I detta läge stoppade två rivaliserande gangstergäng hjälptransporterna på den enda utvägen från Port-au-Prince. Förhandlingar krävdes för att de skulle släppas igenom. De torde inte ha varit kostnadsfria.

De första veckorna i oktober visade gängen ytterligare ett prov på sin styrka genom att blockera de viktigaste importterminalerna för olja och bensin, en åtgärd som fick många företag och banker att hålla stängt, tvingade sjukhus att avvisa patienter och ledde till strejker bland taxi- och lastbilschaufförer. I mitten av månaden hävde Jimmy Chérizier blockaden en vecka, men lovade att återinföra den igen såvida inte primärminister Ariel Henry avgick. Terminalerna har emellertid förblivit öppna. Troligen har någon betalat för det. Haiti är fullständigt beroende av importerat bränsle såväl för transporter som för elektricitet.

Den 17 oktober 2021, årsdagen av mordet på Jean-Jacques Dessalines, Haitis förste härskare, skulle premiärminister Ariel Henry leda en ceremoni vid minnesmärket över händelsen. Ceremonin avbröts dock av tung skottlossning, så Henry och hans följe tvingades fly. I stället dök Chérizier upp, iförd en bländvit kostym, och lade ner tre blomsterkransar på minnesmärket. Den 1 januari 2022 var det dags igen, på årsdagen av utropandet i Gonaïves av Haitis självständighet 1804. Henry deltog i en mäsia i katedralen och när han kom ut attackerades hans grupp av skjutande gängmedlemmar. Henry tvingades lämna staden.

Mordutredningen har gått i stå. Det är enbart amerikanska domstolar som har kommit framåt i fallet och det är osäkert hur långt. Jovenel Moïse var en person som lyckades trassla in sig på många sätt och skaffa många fiender. Det är många som hade en anledning att vilja få bort presidenten, men vilka är det som var beredda att gå så långt som till ett bestialiskt mord?

De bakomliggande faktorerna: ekonomin

Mordspåren leder inte i någon entydig riktning. Det är möjligt att det kommer att gå som med Palmemordet: att även om någon fälls kommer vi aldrig med säkerhet att få veta vem som mördade Jovenel Moïse. Vad som däremot går att fastslå är vilka de faktorer är som skapade en situation där ett presidentmord framstod som ett naturligt inslag i den maktkamp som karakteriserat Haiti under Moïse presidentperiod. Som alltid i Haitis historia handlar det å ena sidan om ekonomin, å den andra om politiken och om samspelet dem emellan.

För att börja med ekonomin så finns det en underliggande, strukturell, faktor som skapar en desperat situation i landet. Haiti är det fattigaste landet på västra halvklotet, med en per capitainkomst på 1 272 dollar 2020, idag troligen lägre (World Bank 2022). Denna siffra döljer att nationalinkomsten är ytterst ojämnt fördelad. Enligt den senaste fattigdomsstudien, gjord av Världsbanken, levde 2012 nästan 60 procent av alla haitier i fattigdom (2,4 dollar om dagen) och nästan en fjärdedel i absolut fattigdom (1,2 dollar om dagen), när hänsyn togs till köpkraften (World Bank och ONPES 2014:2). Siffrorna är tio år gamla, men det finns inget som tyder på att situationen skulle vara radikalt annorlunda idag.

På landsbygden är fattigdomsproblemet ännu mer uttalat: 75 procent fattiga och nästan 38 procent absolut fattiga. Där återfanns 2012 80 procent av Haitis absolut fattiga (World Bank och ONPES 2014: 76, 175). Jordbruket är lågproduktivt vilket leder till emigration till städerna, framför allt till Port-au-Prince, som 1950 hade en befolkning som understeg 200 000 (Lundahl 2013: 188), och som idag hyser nästan 2,9 miljoner invånare (Population Stat 2022).

Fattigdomsproblemet är ett dynamiskt problem. I Haiti tenderar människorna att över tiden bli fattigare och fattigare. De flesta haitier är bönder som kämpar för att försörja sina familjer på jordlotter som är ynkligt små, något hektar i genomsnitt, och som blir mindre och mindre för varje generation. Kampen för tillvaron är hård. Haitis bönder odlar både växter som kan säljas på de lokala marknaderna och konsumeras hemma – rotfrukter, spannmål, frukter och ärt- och bönväxter – och sådant som säljs på export: kaffe, den sista jordbruksprodukt av betydelse som fortfarande exporteras – och det gäller att hitta den balans mellan de två typerna av grödor som ger det bästa ekonomiska utbytet.

Denna balans ändras över tiden. Orsaken är att befolkningen växer, och fler människor kräver mer mat. Då kan man tillämpa ett av de centrala teoremen inom den ekonomiska utrikeshandelsteorin: Rybczynskiteoremet (Rybczynski 1955, Lundahl 1979, kapitel 5). Teoremet utgår från två varor – i det haitiska fallet kaffe och matgrödor – och två produktionsfaktorer, arbetskraft och jord (kapitalinsatsen är försumbar, utsäde och en hacka) och från att det inte finns några stordriftsfördelar. Arbetsinsatsen per enhet jord är betydligt högre i matproduktionen än inom kaffeodlingen (kaffet lämnas i princip åt sig själv tills det är dags att skörda). Vad teoremet säger är att när, vid givna varu- och faktorpriser, en faktor – befolkningen, och därmed arbetsstyrkan – växer, och den andra – jordarealen – förblir konstant kommer produktionen av den vara som använder den växande faktorn intensivt att öka medan produktionen av den andra varan kommer att minska. Matproduktionen ökar och kaffeproduktionen minskar.

Så långt är resonemanget trivialt, men om man tar hänsyn till Haitis topografi blir slutsatserna helt annorlunda. Haiti är nämligen bergigare i förhållande till sin yta än Schweiz. Kaffe odlas på hög höjd, på bergssluttningar, medan matgrödorna bör odlas på slät mark. Enligt det haitiska jordbruksdepartementet har landet 7 700 km² odlingsbar mark, men redan för tio år sedan odlades 11 900 km², vilket resulterade i en årlig jordförstöring på 12 000 hektar (Lundahl 2013:277). Vad som händer är att när befolkningen ökar hugger bönderna ner kaffeträden och planterar sådant som går att äta i stället. Kaffeträden är perenna, har en krona som skyddar mot häftiga tropiska regn, och rötter som binder jorden. Matgrödorna sås, planteras och skördas flera gånger per år. Sådd och plantering äger rum under regnperioderna, när det går att komma i den annars hårda jorden: Då ligger jorden bar och när de tropiska störtkurarna

kommer sköljs den lätt ner från bergssidorna, ner i dalgångarna. Bergssidorna eroderas och blir med tiden obrukbara för odlingsändamål.

Processen upphör emellertid inte där. En ökad befolkning på en given jordyta får samma resultat som en given befolkning på en krympande jordyta. Rybczynskiteoremet kan då tillämpas baklänges. Den förstörda jorden måste ersättas. Mer matgrödor måste odlas, och då tar erosionen fart igen. När processen väl har kommit igång behövs ingen mer befolkningstillväxt, utan processen föder sig själv. Erosion leder till mer erosion. Men samtidigt fortsätter befolkningen att växa. Processen blir kumulativ och slutresultatet blir att bönderna får svårare och svårare att föda sig och sina familjer. Per capitainkomsten tenderar att sjunka på landsbygden, en tendens som också förstärks av efterfrågeutvecklingen. När befolkningen ökar tenderar efterfrågan på mat att öka. Kaffepriset är givet på den internationella marknaden, men inte matpriserna. De senare bestäms av det interna utbudet och den interna efterfrågan och tenderar att öka när befolkningen växer, vilket ger ytterligare skjuts åt erosionen.

De sjunkande inkomsterna skapar ett tryck ut från landsbygden, in till städerna, och ut ur Haiti. Det finns numera ekonomiska haitiska flyktingar i så gott som vartenda land i både Latinamerika, och Nordamerika. Den haitiska drömmen är att lyckas ta sig till USA, få ett jobb där och kunna skicka pengar till familjen därhemma. Lättare är det att ta sig till grannlandet Dominikanska Republiken, legalt eller (mestadels) illegalt, permanent eller temporärt.

Att emigrera är inte enkelt. Det är bra mycket lättare att flytta till städerna. Huvudstaden får ta emot de flesta migranterna. De kommer dit i förhoppningen att de ska hitta ett arbete och få det bättre än de hade det på landsbygden, men att hitta ett jobb är inte det lättaste, framför allt inte ett permanent jobb i den formella sektorn. Den haitiska ekonomin är till övervägande delen informell, hela jordbruket, stora delar av den mindre industrin och det mesta av servicenäringen. De fasta jobben är fåtaliga. Turismen är död och den offentliga sektorn har inte behov av utbildad arbetskraft. Haiti är ett litet land med synnerligen begränsad köpkraft, så att bygga upp en industri som är inriktad på att förse hemmamarknaden är med få undantag orealistiskt. En av de få ljuspunkterna i den haitiska ekonomin under de senaste decennierna har varit exportsektorn: beklädnadsindustrin, som svarar för så mycket som 85 procent av Haitis totala export, men de flesta som arbetar där är kvinnor (Lundahl & Söderlund 2021), och sysselsättningen där låg bara på 60 000 personer i slutet av 2021 (ADIH 2022).

De migranter som kommer från landsbygden till Port-au-Prince tvingas så gott som undantagslöst klara sig på egen hand. De får ta tillfällighetsjobb i den informella sektorn eller bli "egna företagare" på en marknad där konkurrensen är stenhård och det handlar om att överleva från dag till dag. De får bo i något av de talrika slumområden som finns i och runt huvudstaden, där den offentliga samhällsservicen lyser med sin frånvaro och även de mest elementära faciliteterna ofta saknas: vatten, avlopp och elektricitet, anständiga bostäder,

avfallshantering, hälso- och sjukvård, skolor, kommunikationer. Den urbana fattigdomen har många dimensioner och möjligheterna att ta sig ur den är få.

Denna miljö utgör en idealisk grogrund för uppkomsten av gangstergäng. Gängen erbjuder någorlunda regelbundna inkomster, gemenskap och säkerhet för sina medlemmar. De får lokal status och behöver inte frukta något annat än andra, rivaliserande gäng, och rivaliteten gängen emellan har minskat efter bildandet av *G9 an fanmi e alye* under 2020. Gängen erbjuder ett av de få alternativen till den extrema fattigdom som karakteriserar Haiti, och de har, som vi redan konstaterat, lyckats väl med att upprätta kontakter med politikerna, kontakter som gjort att de på det stora hela inte riskerar att jagas av polisen. De sitter inne med ett betydande våldskapital, ett kapital som de ser till att få avkastning på dagligen och stundligen och som har gjort kidnappningar, utpressning och mord till återkommande inslag i det dagliga livet. Våldet finns precis under ytan och kan blossa upp när som helst. Konsekvenserna är helt förutsägbara. Enligt en opinionsundersökning från oktober 2021 vill 82,4 procent av haitierna lämna sitt land. Det är ingen tillfällighet att dominikanerna håller på att uppföra en fyra meter kameraövervakad mur längs halva gränsen.

Plundrarstaten

Den andra strukturella faktorn bakom den extremt våldsamma och volatila situationen i Haiti är den urartning av politiken som karakteriserat landets hela historia som självständig stat. Haiti är en plundrarstat styrd av kleptokrater. Plundrarstatens ursprung går tillbaka till kolonialtiden. Saint-Domingue, Frankrikes lönsammaste koloni, var strikt hierarkiskt organiserad, med en liten, styrande fransk elit i toppen – *les grands blancs* – administratörerna och plantageägarna, och längst ner i botten 450 000 slavar som på socker- och kaffeplantagerna skapade en arbetsfri inkomst för dem längst upp. 1789 gick det elva slavar på varje europé i Saint-Domingue (Lundahl 2013:9).

Detta förhållande skapade ett olyckligt mentalt arv bland Haitis nya härskare som gjorde sig gällande redan under befrielsekrigen 1791–1803 och som kommit att karakterisera hela Haitis historia som självständig nation: besudla inte dina händer med arbete, framför allt inte med kroppsarbete, utan låt någon annan göra jobbet för dig. Det var ingen tillfällighet att haitierna i praktiken återfördes i slaveri av sina egna härskare. Redan landets frihetshjälte, Toussaint Louverture, hade som en av sina två viktigaste målsättningar att skapa en arbetsfri inkomst åt den härskande klassen och kostnaden för att göra detta var lägre i ett system som vilade på ett fåtal stora plantager och tvångsarbete än i ett som byggde på tusentals små familj jordbruk ägda av fria bönder (Lundahl 1992, kapitel 8–9, Lundahl 2021).

Det återupprättade plantagesystemet varade till 1809. Det året inledde Alexandre Pétion, president över södra delen av det då delade Haiti, en

omfördelning av jorden, till sina arméofficerare. Storgodsens styckades upp, med följd att de före detta slavarna nu blev fria på riktigt. Från 1791 till 1805 hade Haitis befolkning, till följd av krig och emigration, minskat med 150 000 personer, så det fanns gott om fri jord som de före detta slavarna kunde slå sig ner på (Lundahl 1979, kapitel 6). Under 1800-talet blev Haiti en nation av fria småbrukare. Följden blev att den härskande klassen inte längre kunde klämma någon arbetsfri inkomst ur dem. Den kunde varken förslava befolkningen eller monopolisera jorden. Härskarna fick fundera ut ett nytt sätt att exploatera massorna: beskattning. Det var enkelt att upprätta tullstationer för att beskatta export och import och det gick alltid att skicka skatteindrivare till de lokala marknaderna för att mer eller mindre godtyckligt beskatta handeln där.

Vägen till en arbetsfri inkomst gick via kontroll av statsapparaten och statskassan. Under 1800-talet degenererade den haitiska politiken till en ren maktkamp, en kamp som enbart syftade till privat vinning. Haiti blev en plundrarstat och härskarna blev renodlade kleptokrater. Politiken blev en angelägenhet för ett fåtal stridande och inkomstmaximerande klickar. Presidenternas tid vid makten blev i regel kort. Mellan 1843 och 1915 hade Haiti tjugotvå olika presidenter, varav en enda lyckades sitta tiden ut. Fyra dog under presidentperioden och resten avsattes mer eller mindre våldsamt (Lundahl 1992, kapitel 11).

1915 ockuperade USA Haiti. När ockupationen tog slut 1934 gick landet tillbaka till att bli en plundrarstat. Presidenterna försökte regelmässigt sitta kvar efter att deras ämbetsperioder gått ut, men misslyckades. 1957 blev Papa Doc Duvalier president och 1964 gjorde han sig till president på livstid, ett ämbete som gick i arv till hans son "Baby Doc", som emellertid fick lämna Haiti 1986. Duvalierdynastin förde plundringen till nya höjder (Lundahl 1992, kapitel 12, Lundahl 2013, kapitel 2) och tyvärr visade det sig att Baby Docs fall inte ledde till något brott med den olyckliga traditionen, utan plundrarstaten levde vidare i högönskelig välmåga.

Olika politiska fraktioner bekämpade varandra mer eller mindre våldsamt. Militärt och civilt styre avlöste varandra utan att några märkbara skillnader kom till synes och politiken kom alltmer att karakteriseras av konfrontation. I den haitiska politiska kulturen finns ingen plats för en konstruktiv opposition. Det gäller inte bara att vinna valen utan de politiska motståndarna ska krossas så att vinnarna kan regera utan att bli kritiserade. Omvänt går oppositionspolitiken enbart ut på att bli av med den sittande presidenten. Detta mönster tydliggjordes under Jean-Bertrand Aristides presidentperioder 1991–96 och 2001–04. Aristide avsattes två gånger och han använde själv utomparlamentariska metoder mot sina motståndare, inte minst gäng – *chimères* – som rekryterats i slummen, för att kunna regera som han ville (Lundahl 2013 kapitel 4). Mönstret var något mindre tydligt under René Préval, som uppfattades som mindre korrupt än sin företrädare (Lundahl 2013, Epilogue), men har därefter återigen

kommit i dagen. Som vi redan har sett var Jovenel Moïse hela presidentperioden enda kamp om makten mellan presidenten och oppositionen, och hela det parlamentariska systemet förföll.

Här löper de ekonomiska och de politiska trådarna samman. I en situation där politiken karakteriseras av extrem konfrontation, där dess enda innehåll är personlig ekonomisk vinning, där de vanliga människorna tenderar att bli allt fattigare, där gängmedlemskap erbjuder ett ekonomiskt överlägset alternativ, där användning av gäng blivit en integrerad del av den politiska kulturen, där gängen tar egna politiska alternativ och där polisen antingen är maktlös eller korrupt är steget inte långt till politiska mord. Jovenel Moïse mördades den 7 juli 2021 – av vem? Det är möjligt att någon eller några kommer att dömas, men kommer det att vara rätt personer? Det får vi nog aldrig reda på.

Framtiden

Haiti har inte varit i en värre situation än nu sedan landet blev självständigt, 1804. Staten har tappat kontrollen över landet. Det är gangstergängen som i praktiken styr. I denna situation ska det hållas president- och parlamentsval. Hur detta ska gå till regleras av konstitutionen, men det finns inga mekanismer på plats som kan se till att några val organiseras, och långt mindre att de kan bli fria och rättvisa. Gangstergängen kan med lock och pock mobilisera väljare i de distrikt de kontrollerar och det är inte omöjligt att de lanserar en egen kandidat till presidentposten eller stöder en kandidat som de kan kontrollera. Sannolikheten att Haiti kommer att fortsätta att vara en plundrarstat är mycket hög. Alternativt kommer landet inte att vara någon stat alls utan gängen kan fortsätta att styra.

Tyvärr är Haiti fullständigt ointressant för det internationella samfundet. För tjugofem år sedan hade lösningen varit "Send the Marines", men nu har USA och FN händerna fulla med att hantera den barbariska ryska våldtäkten av Ukraina, och bakom hörnet lurar den kinesiska aggressionen mot Taiwan. I detta internationella schackspelsperspektiv är Haiti ett enkelt bondeoffer. Som vanligt hänvisas haitierna till att lösa sina egna problem och som vanligt klarar de inte detta. Framtiden ter sig mörk, omvärlden blundar och de fattiga får ta konsekvenserna. Det är dags för det internationella samfundet att göra något, men hur ska det gå till? Är man egentligen alls intresserad?

Ovanstående skrevs ursprungligen i slutet av februari 2022. Inget har förbättrats sedan dess. Några val är fortfarande inte i sikte. En ny undersökningsdomare i fallet Moïse utnämndes i mars, men han fick aldrig tillgång till handlingarna i målet och hans mandat gick ut den 28 april. Den 30 maj utnämndes en femte undersökningsdomare. Från januari och till och med juni företogs 680 kidnappningar enbart i huvudstaden. Den 7 juni togs hustrun till Haitis mest kände filmregissör. Arnold Antonin. Hon släppes mot betalning.

Den 10 juni togs 38 personer från två minibussar på väg till Miragoâne som gisslan. Sydhalvön saknar för närvarande landförbindelse med huvudstaden. Gängen har skurit av de södra och östra tillfartsvägarna dit, och de har brutit sig in i en domstol i Port-au-Prince, plundrat och förstört dokument om pågående mål. De rekryterar i ökad utsträckning barn.

I slutet av april utbröt ett regelrätt krig mellan två gangstergäng i Croix-des-Bouquets och Tabarre på Cul-de-Sacslätten nära Port-au-Prince. Den 10 maj kunde en haitisk människorättsorganisation rapportera att 148 människor hade mördats av de stridande. Människor sköts, hackades till döds, halshöggs och stympades med yxor, knivar och machetes, brändes i sina hem eller i bildäck utomhus, kvinnor och flickor utsattes för gruppvåldtäkter innan de mördades, kroppar kastades i latriner och vattentäcker eller styckades och fotograferades. Fotona lades ut på sociala medier för att sätta skräck i lokalbefolkningen. Människor tvingades lämna sina hem. Vad har polisen och regeringen gjort? Inget (National Human Rights Defense Network 2022).

Referenser

- ADIH (Association des Industries d'Haïti), 1922. *Bulletin Décembre 2021-Janvier 2022*. Februari. Tillgänglig på BULLETIN-DECEMBRE-2021-JANVIER-20221.pdf (adih.ht), nerladdad 22 februari 2022.
- Haiti Libre*, 2022. "Haiti - FLASH : The PM Ready to Deliver to the USA the Suspects Detained in Haiti in the Assassination of President Moïse". 14 februari. Tillgänglig på <https://www.haitilibre.com/en/news-35954-haiti-flash-the-pm-ready-to-deliver-to-the-usa-the-suspects-detained-in-haiti-in-the-assassination-of-president-moise.html>, nerladdad 23 februari 2022.
- Lundahl, Mats, 1979. *Peasants and Poverty: A Study of Haiti*. London: Croom Helm.
- Lundahl, Mats, 1992. *Politics or Markets? Essays on Haitian Underdevelopment*. London and New York: Routledge.
- Lundahl, Mats, 2013. *The Political Economy of Disaster: Destitution, Plunder and Earthquake in Haiti*. London and New York: Routledge.
- Lundahl, Mats, 2021. "Frihetslängtan och arbetsfria inkomster: Hur upplysningsmannen Toussaint Louverture gjorde Haiti till en plundrarstat", *Statsvetenskaplig Tidskrift* 123(2), s. 389–398.
- Lundahl, Mats & Söderlund, Bengt, 2021. "A 'Low-Road' Approach to the Haitian Apparel Sector", Working paper 2021:3, Department of Economics, School of Economics and Management, Lund University, 4 februari 2021. Tillgänglig på https://swopec.hhs.se/lunewp/abs/lunewp2021_003.htm, nerladdad 22 februari 2022.
- National Human Rights Defense Network (RNDDH), 2022. *Violent Clashes between Armed Gangs: RNDDH Demands Protection of the Haitian Population*. 10 maj. Tillgänglig på <https://web.rnddh.org/wp-content/uploads/2022/05/6-Rap-Plaine-du-Cul-de-Sac-10Mai2022-ENG.pdf>, nerladdad 17 juni 2022.
- Population Stat, 2022. Port-au-Prince, Haiti Population, nerladdad 22 februari 2022.
- Rybczynski, T M, 1955. "Factor Endowment and Relative Commodity Prices", *Economica*, NS 22(88), s. 336–341.

World Bank Data, 2022. Haiti GDP per Capita. Tillgänglig på <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?locations=HT>, nerladdad 22 februari 2022.

World Bank och ONPES (Observatoire National de la Pauvreté et de l'Exclusion Sociale), 2014. *Investing in People to Fight Poverty in Haiti: Reflections for Evidence-Based Policy Making*. Washington, DC: The World Bank. Tillgänglig på <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/21519/944300v10REPLAosmentoENoweboversion.pdf?sequence=5&isAllowed=y>, nerladdad 22 februari 2022.